

Fortjener å bli husket

AP 6/5-98

GJERT E. BONDE: Den eneste som stemte mot steriliseringsloven i 1934

ØYSTEIN
SØRENSEN

Professor i historie, UIO

I disse dager, da mørke og ubehagelige sider ved den norske velferdsstatens historie blir avdekket, vil jeg gjerne slå et slag for en ukjent historisk aktør. Han het Gjert E. Bonde. Han fortjener å trekkes frem i lyset av én enkelt grunn: Da Stortinget vedtok den norske steriliseringsloven i 1934, var han den eneste som stemte mot.

Steriliseringsloven av 1934 ga adgang til å tvangssterilisere sinnssyke og personer med «særlig mangelfullt utviklede sjelsevner». Loven åpnet i ikke liten grad for skjønn. Avgjørelse om tvangssterilisering skulle tas av et sakkyndig råd.

Om man skal bruke lite pene ord, så var steriliseringsloven et uttrykk for en rasehygienisk tenkemåte. Med et litt penere ord kan vi snakke om arvehygiene. Loven var ikke rasistisk i den forstand at den delte menneskene inn i raser med ulike anlegg og ulikt verd. Men den var arvebiologisk – den rettet seg mot mindreverdige arveanlegg hos enkeltpersoner. Hensikten var å hindre at disse arveanleggene fikk spre seg, eller med andre ord: Hensikten var å luke mindreverdige arveanlegg ut av den norske befolkningen. På denne måten ble enkeltmennesker inndelt i verdifulle og mindre verdifulle etter hva slags arveanlegg de hadde. Steriliseringsloven skulle sørge for at staten fratok de minst verdifulle muligheten til å gi liv.

Dette var et ledd i, om man vil, en mørk side ved det store velferdsstatsprosjektet som for alvor ble påbegynt i 1930-årene. Hovedidéen var at det var statens oppgave å ta vare på folk fra vugge til grav. Sosialpolitikk, utdannelse, helsepolitikk, boligpolitikk – det er sånt vi gjerne vil forbinde med statlig velferdspolitik. Men i 1930-årene var også

tvangssterilisering betraktet som en måte å forbedre folkehelsen på. Det var flere internasjonale forbilder for den norske loven, både i demokratiske og i alt annet enn demokratiske stater.

Under okkupasjonen ble steriliseringsloven endret av NS-regimet. En ny lov av 1942 ga noe større rom for bruk av tvang. Men forskjellene var ikke spesielt store. Heller ikke NS-loven var rasistisk i sin ordlyd. Etter frigjøringen trådte loven av 1934 i kraft igjen.

Da steriliseringsloven var oppe til behandling i Stortinget, var debatten meget kortfattet. Saksordføreren, Erling Bjørnson fra Bondepartiet, gjorde et nummer av at han som bonde var spesielt sakkyndig når det gjaldt rasehygiene. Denne saksordføreren var sønn av dikteren og havnet senere i Nasjonal Samling. Han viste også til utenlandske forbilder, som en steriliseringslov nylig vedtatt i Hitlers tredje rike.

Representantene for de store partiene sa lite og stemte enstemmig for: Arbeiderpartiet med Johan Nygaardsvold i spissen, Høyre, med C. J. Hambro, Venstre med daværende statsminister J. L. Mowinckel. Bondepartiet, anført av formannen Jens Hundseid, var det stortingspartiet som uten sammenligning var mest opptatt av arvebiologiske synspunkter. Selv den ene representanten for det nystiftede Kristelig Folkeparti stemte for loven.

Bare Gjert E. Bonde opponerte og stemte mot. Han tilhørte Samfundspartiet, et merkelig parti med en egenartet blanding av kristentro og hjemmesnekrede idéer om løsning av økonomiske og sosiale problemer. Egentlig var Bonde bare varramann. Han møtte for partiets eneste innvalgte representant: partiformann, sjefideolog og profet Bertram Dybwad Brochmann. Bonde selv var litt av en ideolog, og hadde, om man får si det slik, mange rare idéer han også. Men han stemte mot steriliseringsloven. Det fortjener han å huskes for.